

telefon, televízió stb. Sikertelen kísérlet volt, de — sajnos — a hivatalos nyelvben még ma is él a *motor* helyett a *géperejű jármű*, a *telefon* helyett a *távbeszélő*, a *televízió* helyett a *távvalbalátó készülék* javaslása, mivel az utóbbiakban jelentésanilag nem pontosan ugyanazok a tartalmak fejeződnek ki, mint az idegenben, nem is szólva arról, hogy hosszúságuk, nehézségük folytán nem könnyítik meg az emberek közötti megértés folyamatát. Ugyanilyen szempontból sikertelen kísérlet volna, ha valaki a *mindenárón* magyar műszó alakítására vállalkoznék, és a *fonéma* helyett *hang*-ot javasolna, mivel lényeges jelentésbeli különbség van a latin meg a magyar kifejezés között. Ha ezt a különbséget pl. a *fonéma* és a *hang* esetében érzékeltetni akarnánk, akkor a *fonéma* magyar megfelelőjeként a *jelentéstani és grammatikai funkciókat is tükröző hang* szerkezetet kellene ajánlani. Az utóbbi rendkívül hosszú és nehézkes volta miatt ugyancsak akadály a kommunikációban. Ugyanilyen nehézséggel kellene számolnia annak is, aki a *fonológia* helyett a megfelelő jelzőkkel ellátott (*a jelentéstani és a grammatikai funkcióra is ügyelő*) *hangtan*-t javasolná.

Még egy utolsó megjegyzés a köznyelv és a szaknyelv viszonyáról: Számtalan esetben tapasztalja az ember, hogy — különösen a legújabb tudományos fejlődés eredményeit ismertető újságcikkekben — megemészthetetlen mértékben olvashatók a terminus technicusok. Az újság nem — pontosabban nemcsak — szakembereknek szól, hanem mindenkinek, a tudományos egzakt-ságra való törekvés nem azonos a műszók felesleges halmozásával. A legnagyobb tudósok a megmondható, hogy igen bonyolult szakmai kérdéseket mennyire közérthető módon lehet megmagyarázni a laikust fejbekólintó terminustechnicus-zuhatag teljes kiiktatásával. (Lásd a televízió nagysikerű Szent-Györgyi-interjú népszerűségét: közkívánatra meg kellett ismételni.)

Azt viszont őszintén be kell vallanom, hogy nem tudnék hirtelen magyar megfelelőt javasolni a zsurnalisztika közismert műszava, az *interjú* helyett, csak körülírással fejezhetnék ki: „újságíró, laptudósító beszélgetése valakivel abból a célból, hogy a beszélgetést a nyilvánosság elé tárja” (BAKOS, Id Sz Sz.). Ugyanígy a *zsurnalisztika* sem azonos az esetleg helyettesíthető *újságíró-mesterség* vagy *újságírás* szavakkal. Annyira meghonosodott és a magyar szókinész idegen nyelvű elemévé vált mindegyik idegen nyelvű műszó, hogy hovatovább a köznyelvi szókinész ugyanolyan egyenrangú „partner”-évé válik, mint mondjuk a *nagykereskedelem*.

4. Befejezésül nem kívánom összefoglalni az elmondottak tanulságait. Egy mondatban sűrítethetném össze a lényegét: rugalmasabb szemléletet javasolok a kategorikus vagy-vagy helyett, ezzel a szemléletmóddal talán közelebb tudunk jutni a címben rejlő kérdés pontosabb megválaszolásához.

KOVÁCS FERENC

Az impresszionista prózastílus statisztikai vizsgálata

1. Különböző korok, irodalmi irányzatok, műfajok, szerzők kifejezőmódjainak eltérései, stílusvonásai arra vezethetők vissza, hogy az adott szövegcsoporthoz a nyelvi-stiláris eszközöket más-más arányban használják fel. Az ugyanazon stílushoz való tartozás tehát több stiláris eszköz hasonló gyakoriságában nyilvánul meg.

Az impresszionisták úgynevezett jelzőhasználatára, azaz a minőségjelzők erőteljes halmozása a többi mondatrészt előfordulásának rovására történhetett. Az expresszionista írók a dinamikus igék feltűnően magas szöveggyakoriságát úgy érhették el, úgy fejezhették ki a mozgalmasságot, hogy más szófajokat, igecsoportokat ritkábban használtak. Kvantitatív értelmezésben az irodalmi irányzatok stílusa ugyanolyan csoportstílus, mint például a gyermeknyelvi megnyilatkozásoké vagy a művelt embereké.

A korstílusnak mint meghatározott stílárís eszközök keverési arányának a felfogása eléggé általánossá vált mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban. SZATHMÁRI ISTVÁN „Irodalmi nyelv és korstílus” című tanulmányában ezt a nézetet képviselve FÓNAGY IVÁN, MARTINKÓ ANDRÁS, KLANICZAY TIBOR, CSETRI LAJOS, HENRY MARKIEWICZ hasonló vélekedésére hivatkozik (Zalai Tükör 1978: 74—85). E táborhoz csatlakozik a nyelvstatisztikusok többsége is.

Bármeekkora azonban az egyetértés a korstílusok mennyiségi értelmezhetőségében, hiányoznak olyan statisztikai felmérések, amelyek gyakorisági adatokkal igazolnák vagy cáfolnák, hogy bizonyos stílusjegyek valóban egy korstílus jellemzőinek tekinthetők-e. Az elmélet és a gyakorlati kivitelezés szembenállása talán azzal magyarázható, hogy a korstílusok nemcsak stílárís hasonlóságokban testesülnek meg, hanem a kifejezésen kívüli egyezésekben is (hasonló témaválasztás, világnézeti felfogás stb.). Ilyen értelemben a korstílus nem azonosítható a nyelvhasználat közös vonásaival, jóllehet a nyelvi-stílárís eszköztár rokonsága adja a korstílus egyik lényeges tulajdonságát.

A statisztikai igazolást mellőző stílárísztikai szakirodalom, valamint a modern kvantitatív nyelvészet eredményei feljogosítanak bennünket arra, hogy kísérletileg igazoljuk vagy cáfoljuk a korstílus mennyiségi alapokon nyugvó értelmezését.

2. Számítógépes vizsgálódásunk hasonlít annak a vegyésznek a munkájához, akinek egy ismeretlen anyag összetételét kell kiderítenie. Kémikusunk különböző próbákkal kísérletezik, s így mutatja ki az analizálandó anyag vegyületeit, azok százalékos jelenlétét. Ezzel az elemzéssel rokonítható például egy irodalmi mű stílusának vizsgálata is. A „Színek és évek” című regény kifejezőmódja tartalmazza Kaffka Margit egyéni stílusának jegyeit, a regény műfaji jellemzőit, illetve az impresszionista korstílus némely vonását. Hogy az utóbbi stílusjegyeket kiszűrjessük, más írótól származó „impresszionista gyanús” művekkel kell összehasonlítanunk ezt az alkotást, s a közös stílusvonások tekinthetők az impresszionista stílus alkotóelemeinek. Még szembe-ötölőbb a korstílus jelenléte, ha egyéb (például expresszionista) stílusú művekkel vetjük egybe az impresszionisták szövegeit.

A vázolt megfontolásokból kiindulva a viszonylag könnyebben elemezhető prózai alkotások közül választottuk ki a mintákat. Az 1900—1919-ig terjedő időszakban keletkezett s impresszionistának tartott művek közül az alábbiakra esett a választásunk.

Impresszionista minták: Kaffka Margit: Színek és évek (2000 mondat egység). — Babits Mihály: Timár Virgil fia (2000 mondat egység). — Ady Endre novellái közül: Sipos, az étető; A vér városa; Apró véres balladák; Észerkuthy Éva húga; Muskétás tanár úr; A Torony-ember gyilkossága; A Puskásné Krisztusa; Testőr Ella; Egy keresztvetés története; A Tilala-tó titka; Szelezsán Rákhel kísérlete; Kulcht néni fia (teljes szöve-

gükben). — Krúdy Gyula novellái közül: Találkozások egy régi hölgygel; Az éji látogató; Rozáli ősi szíve; Az ecetfák pirulája; Ne jöjj vissza a másvilágról (teljes szövegükben). — Kosztolányi Dezső novellái: Appendicitis; Hogy is történt?; A szürke glória; X. kalandornő; Legenda; Üvegszem (teljes szöveg). — Szomory Dezső novellái: Ünnepek a Dühöngőn; Változatok a feledésről; Az élet diadala (teljes szövegek 2000 me terjedelemben). — Ignó novellái: 9 óra tájt; Madame Rekamier; Ki maga?; Hárman egy szobában; A tisztás; Márciusi sor; Irodalom vagy A kisfiú meg a kisöreg (összesen 2000 me). — Csáth Géza „Vörös Eszti” című elbeszélése. — Balázs Béla „Marianne országai”, illetve Szemérem című novellái (Csáth- és Balázs-novellák összesen 2000 me terjedelemben). — Révész Béla „Az isten árnyékában” című novellája. — Elek Artúr „Jakab, a fatalista” című novellája (az utóbbi két minta hossza kb. 2000 me).

Összehasonlításra szolgáló expresszionista minták: Szabó Dezső: Életem, illetve Az elsodort falu (a két részlet össz. 3000 me). — Kassák Lajos „Egy szép lélek megdicsőülése”, illetve „Piros szüret” című elbeszélései (össz. kb. 2000 me).

SZABÓ ZOLTÁN, HERCZEG GYULA és más kutatók vizsgálataira támaszkodva az impresszionista stílus legjelentősebb kifejező eszközét, a nominális szerkesztésmódot választottuk gyűjtésünk ismérvéül. A nominális szerkeszteteken belül a következő típusokat különítettük el:

A) Egy főnevet tartalmazó mondategység: „*A felesége. Egy sovány csirke, felborzolt tollakkal . . .*”; „*Semmi!*”; „*Csend.*”

B) Névszói szószerkezetből álló mondategység: „*Egy tucat-fráter, talán egy meggazdagodott leánykereskedő, s nem volt kíváncsi reám*”; „*Eltört valam — csupa vér!*”; „*Egy perc, s fejünk — a semmiségbe törpül.*”

C) Névszói szószerkezetből álló mondategység: „*Mennyi cselédség, avagy távoli rokonság, mennyi élet, mennyiszínes fejőstehén, sajtár, leány, nyíló ablak.*”; „*És kert, kert, végtelen, bozontos dél-amerikai őserdő!*”; „*A gyors, kemény és kegyetlen élet!*”

D) Létige nélküli hiányos mondat: „*piros szoknyás oláh leányok fent a dombon, a géptetőn.*”; „*Künn a vihar.*”

E) Névszói és összetett állítmány: „*bizonyos Weisz úr volt a gépész, a karmester.*”; „*A homlok magas, domború.*”

F) Ragtalan mód- vagy állapotározó: „*s égő kanóc lobogj velünk.*”

G) Jelöletlen értelmezős szerkezet: „*Bámulom, elborult remete.*”

H) Halmozott főnévi tárgy: „*a ruhatárát: minden szál ruháját, a kincstárát: minden darab marháját, a környezetét: minden embert*” „*az aggastyán kenyeret, húsfélét és jó savanyú bort vitt az ölében.*”

I) Halmozott főnévi határozó: „*az asztalon, a pamlagon, a székeken, az ablakdeszkán, sőt a padlón is a szoba sarkaiban könyvhalmok*”;

J) Halmozott minőségjelző: „*Vad növényzet serkedt ki azon a márványból faragott, simára csiszolt arcon*”; „*elhagyott, szegény, öreg emberek kábulva örvendeztek*”.

K) Egyéb nominális szerkezet. Ide kerültek olyan névszóhalmozások, amelyek nem illettek be az A--J kategóriába. Pl.: „*Ezt a könyvet, történelmi tartalma címén, udvarias levéllel beküldtem házigazdánknak*”; „*mind részeket voltak az aranytisztek, zord, kemény és elbutult ábrázatok*”. Ide jutott a főnevekkel kifejezett halmozott értelmező is: „*A templomban nagy volt a virág-illat, késő orgonavirág, friss ákác, jázmin.*”

A kódolást 11 magyar szakos egyetemista végezte 1980-ban. A számítógépes adatlapra írt kódszámokat szűrőpróbaszerűen ellenőriztem, s a hibás kódolást kijavítottam.

Az elektronikus számítógép adatfeldolgozási munkálatait (mágnesszalagra való rögzítés, programkészítés és -futtatás) VARGHA ANDRÁS matematikus irányította. A gépi munka révén megkaptuk ellenőrzésre a kódolt adatokat, továbbá a mindegyik mintára vonatkozó összesített előfordulásokat.

3. Adataink vannak a tekintetben, hogy a vizsgált korstílusokban milyen mértékben fordulnak elő rövidebb és hosszabb mondatok. Az impresszionisták általában hosszabb mondatokat alkottak; a skála Kassák szinte egy tagmondatos mondategységeitől Ignotus mondatkigyóiiig tart (vö. 1. táblázat, 1. ábra). Mivel egy mondategység a magyar nyelvben átlagosan 6—4 szóból áll, a kétféle szövegcsoport összesen több mint 100 000 szövegszavas mintának felel meg, ennél fogva a kapott adatok jó megközelítésben elfogadhatónak ítéltetők.

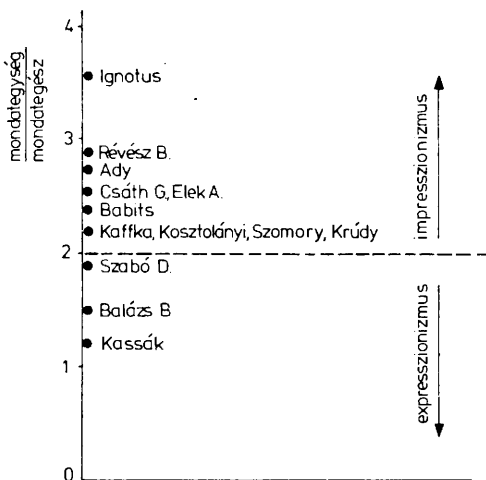
1. táblázat. A vizsgált minták nagysága és átlagos mondathosszúsága

Minta	Mondategyszek	Mondategységek	mondategység
	száma		arány mondategész
Kafka Margit	876	1 998	2,28
Kosztolányi Dezső	919	2 043	2,22
Szomorj Dezső	849	1 874	2,21
Ignotus	535	1 880	3,51
Csáth Géza	233	586	2,51
Balázs Béla	858	1 330	1,55
Révész Béla	277	786	2,84
Elek Artúr	478	1 217	2,55
Babits Mihály	859	2 001	2,33
Ady Endre	719	1 989	2,77
Krúdy Gyula	1 043	2 352	2,25
Impr. össz.	7 646	18 056	2,36
Kassák Lajos	1 492	2 008	1,34
Szabó Dezső	1 668	3 060	1,83
Expr. össz.	3 160	5 068	1,60
Összesen	10 806	23 124	2,14

Vegyük sorra az egyes nominális szerkezeteket!

A) Az egy főnevet tartalmazó mondatok előfordulása elenyésző volt. Mindenesetre nem igazolható, hogy e stílusjegyet az impresszionista írók jobban kedvelnék, mint az expresszionisták (2. táblázat).

B) A nevszói szószerkezetből álló mondategység mint statisztikai ismérv nem dichotóm (szemben az A) ismérvvel), hiszen 0-szor, 1-szer, 2-szer... stb. fordul elő. Ha csak azt néznénk, hogy

1. ábra: A mondat egységek átlagos hosszúsága írónként

2. táblázat. Az egyetlenegy főnevet tartalmazó mondatok gyakorisága mintánként

Minta	Az A) ismerv			
	nem fordult elő		előfordult	
Kaffka Margit	1 987	99,4	11	0,6
Kosztolányi Dezső	1 972	96,5	71	3,5
Szomory Dezső	1 871	99,8	3	0,2
Ignotus	1 877	99,8	3	0,2
Csáth Géza	586	100	—	—
Balázs Béla	1 325	99,6	5	0,4
Révész Béla	784	99,7	2	0,3
Elek Artúr	1 210	99,4	7	0,6
Babits Mihály	1 978	98,9	23	1,1
Ady Endre	1 989	100	—	—
Krúdy Gyula	2 350	99,9	2	0,1
Impr. össz.	17 929	99,3	127	0,7
Kassák Lajos	1 918	95,5	90	4,5
Szabó Dezső	3 057	99,9	3	0,1
Expr. össz.	4 975	98,2	93	1,8
Összesen	22 904	99,04	220	0,96

a két korstílusban milyen arányban jelent meg a fenti stíluseszköz, inkább impresszionistának tartanánk (2,10% kontra 1,04%), ám ha az előfordulás mértékét is figyelembe vennénk (azaz hány esetben fordult elő 1-szer, 2-szer,

3-szor stb.), azt tapasztalnánk, hogy a névszói szószerkezet efféle halmozása szinte kizárólag az impresszionista prózában jelentkezik. Viszonylag gyakori jelenség ez Szomorynál, Ignotusnál, Balázs Bélánál, ritka viszont Kosztolányinál.

3. táblázat. A névszói szószerkezetből álló mondategységek gyakorisága a két mintacsoportban

Minta	0	1	2	3	4	5	6
	előfordulás						
Impresszionista	17 676 97,9%	313 1,7	38 0,2	17 0,09	9 0,05	2 0,01	1 0,01
Expresszionista	5 015 98,9	47 0,9	5 0,09				1 0,02
Összesen	22 691 98,13	360 1,55	43 0,18	17 0,07	9 0,03	2 0,01	2 0,01

C) A névszói szószerkezetből álló mondat egész gyakorisági eloszlása némiképp hasonló a B) ismérévéhez. Az impresszionista, illetőleg az expresszionista prózaminták e tekintetben csak minimálisan különböznek egymástól.

4. táblázat. Névszói szószerkezeteket tartalmazó mondategységek megoszlása

Minta	0	1	2	3	4	5	6	7	8
	névszói szószerkezetet tartalmazó mondategységek száma								
Impresszionista	17 961 99,90	63 0,35	17 0,09	10 0,06	1 0,005	2 0,01		1 0,005	1 0,005
Expresszionista	4 985 98,36	69 1,36	13 0,26	1 0,02					
Összesen	22 946 99,23	132 0,57	30 0,13	11 0,05	1 0,004	2 0,008		1 0,004	1 0,004

D) A létige nélküli hiányos mondat statisztikai ismérvként szintén dichotóm (kétváltozós) sajátosságnak minősül: vagy előfordul, vagy nem. Bár rendelkezésünkre áll mind a 36 minta ide vonatkozó adata, csupán a két korstílus adatainak összesítését adjuk meg, hiszen oly ritka előfordulású stíluseszközről van szó. Úgy tűnik, az expresszionisták jobban kedvelték e grammatikai szabály alkalmazását.

5. táblázat. A létige nélküli mondat szerkesztés gyakorisága a vizsgált korstílusokban

Minta	A létige nélküli mondat egység			
	előfordul		nem fordul elő	
Impresszionizmus	186	1,03	17 870	98,97
Expresszionizmus	172	3,39	4 896	96,61

E) A nominális stílus egyik jellegzetes eszköze a névszói és az összetett állítmány használata. Ezzel kapcsolatban azt várhatnánk, hogy Kassákék inkább igei állítmányokból építették fel mondataikat. Nos, a nyert adataink nem ezt támasztják alá; Szabó Dezső nominális állítmányainak sűrű előfordulása kiegyenlíti Kassáknak azt a törekvését, mellyel ritkította az igei állítmányokat. A névszói állítmányok halmozása egyébként Kosztolányira, Ignotusra, Krúdyra és Adyra jellemző főleg.

6. táblázat. A névszói és az igei-névszói állítmányból álló mondat egységek abszolút és relatív gyakorisága

Sorrend	Minta	A nem igei állítmány			
		előfordul		nem fordul elő	
1.	Kosztolányi Dezső	366	17,9	1 677	82,1
2.	Kafka Margit	263	13,2	1 735	86,8
3.	Ady Endre	249	12,7	1 740	87,3
4.	Balázs Béla	149	11,2	1 181	88,8
5.	Elek Artúr	119	9,8	1 098	90,2
6.	Szomory Dezső	176	9,4	1 698	90,6
7.	Csáth Géza	51	8,7	535	91,3
8.	Babits Mihály	172	8,6	1 829	91,4
9.	Ignotus	158	8,4	1 722	91,6
10.	Révész Béla	43	5,5	743	94,5
11.	Krúdy Gyula	20	0,9	2 332	99,1
	Szabó Dezső	525	17,1	2 535	82,9
	Kassák Lajos	31	1,6	1 977	98,4
	Impr. össz.	1 766	9,8	16 290	90,2
	Expr. össz.	556	10,9	4 512	89,1
	Összesen	2 322	10,4	20 802	89,96

F) Az expresszionista szövegekben egyáltalán nem, az impresszionista íróknál pedig ritkán fordul elő a ragtalan mód és/vagy állapothatározó. Nincs jelen e grammatikai lehetőség Krúdynál, Kosztolányinál, Ignotusnál, Csáthnál, Baláznál és Révésznel, vagyis csak Szomory, Elek Artúr és Ady élt ilyen nominális szerkesztésmóddal.

7. táblázat. Ragtalan mód és/vagy állapotthatározót tartalmazó mondategységek gyakorisági eloszlása

Minta	Ragtalan mód- vagy állapotthatározós mondat-egység			
	előfordul		nem fordul elő	
Impresszionizmus	15	0,08	18 041	99,92
Expresszionizmus	—	—	5 068	100
Összesen	15	0,06	23 109	99,94

G) Az író gondolat- és érzésvilágát megsejtető kifejezésmódok egyike, a jelöletlen értelmezős szerkezet egyéni stílusjegyek is tekinthető, aki ugyanis ismeri, az szinte minden művében használja (Ady Endre, Balázs Béla, Kassák Lajos). Az impresszionista írók abszolút mértékben többször használták fel, relatív gyakoriság (%) tekintetében viszont igen kicsi a különbség a két korstílus között.

8. táblázat. Jelöletlen értelmezőt tartalmazó mondategységek előfordulása

Minta	Jelöletlen értelmezős szerkezetű mondategység			
	előfordul		nem fordul elő	
Impresszionizmus	75	0,42	17 981	99,58
Expresszionizmus	6	0,12	5 062	99,88
Összesen	81	0,35	23 043	99,65

H) Másfélszer annyi h a l m o z o t t f ő n é v i t á r g y fordul elő az impresszionista mintákban, mint az expresszionista prózarészletekben. Még a 3, 4, 5, 6 tárgy halmozását illetően sincs nagy különbség a két szövegcsoportban; Szabó Dezsónél éppúgy gyakori mondatrészhalmozás ez, mint Adynál, Szomorynál, Ignotusnál stb.

9. táblázat. 2 vagy annál több halmozott főnévi tárgyat tartalmazó mondategységek megoszlása

Minta	A halmozott főnévi tárgy					
	0	2	3	4	5	6
	előfordulása					
Impresszionizmus	17 871 98,98	101 0,55	46 0,25	24 0,13	13 0,07	1 0,005
Expresszionizmus	5 028 99,21	20 0,39	10 0,19	7 0,14	1 0,02	2 0,04
Összesen	22 899 99,03	121 0,53	56 0,24	31 0,13	14 0,06	5 0,01

I) A halmazott főnévi határozók impresszionista, illetve expresszionista szövegyakorisága eloszlásában különbözik egymástól, vagyis az impresszionista prózában gyakoribbak a többszörös halmazások. Ilyen vonatkozásban persze ellentét van Kassák és Szabó Dezső között is, hiszen Kassák ritkábban halmazott határozókat, míg Szabó Dezső valamivel gyakoribban.

10. táblázat. Két vagy több főnévi határozót tartalmazó mondat egységek eloszlása

Minta	0	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	halmazott főnévi határozót tartalmazó mondat egység										
Impresszionizmus	17 749 98,3	135 0,75	104 0,58	21 0,12	11 0,06	8 0,04	2	2	1		1
Expresszionizmus	4 980 98,3		62 1,22	5 0,1	1 0,002	1 0,002			1 0,002		
Összesen	22 729 98,3	135 0,58	166 0,71	26 0,11	12 0,05	9 0,03	2	2	1 0,004		1 0,004

J) A 11. táblázat közli a minőségjelzők halmazásának adatait. A számok egybevetése után nem nagy különbséget találunk az impresszionisták és az expresszionisták jelzőhasználatában, ámbar két észrevételt nem szabad elhallgatni. Egyrészt kívánatos lenne felbontani a halmazott minőségjelzők osztályát (kijelölő, díszítő stb. jelzőre), másrészt az expresszionista minta viszonylag magas minőségjelző-halmazása úgyszólván egészében Szabó Dezsőtől ered; Kassák szövegeiben mindössze 1 ilyen adatra bukkantak gyűjtőink.

11. táblázat. Két vagy több minőségjelzőt tartalmazó mondat egységek számának megoszlása

Minta	0	2	3	4	5	6	7	8	9
	halmazott minőségjelzőt tartalmazó mondat egységek száma								
Impresszionizmus	17 016 94,8	554 3,1	179 0,9	50 0,3	22 0,1	10 0,006	3 0,002	1	2 0,001
Expresszionizmus	4 881 96,3	123 2,4	37 0,7	18 0,3	8 0,1				1 0,002
Összesen	21 897 94,7	667 2,9	216 0,9	68 0,3	30 0,1	10 0,04	3 0,01	1 0,004	2 0,008

K) Az egyéb nominális szerkezetek szövegyakoriságai között számottevő különbséget — sem szerzőnként, sem korstílusonként — nem fedezhetünk fel, legfeljebb az a statisztikai tény érdemelne figyelmet, hogy az impresszionista munkákban egyenletesebb ezeknek az elemeknek az eloszlása.

12. táblázat. Egyéb nominális szerkezetek előfordulásának adatai

Minta	0	1	2	3	4
	egyéb nominális szerkezetet tartalmazó mondat egység				
Impresszionizmus	18 015 99,77	33 0,18	2 0,01	3 0,02	3 0,02
Expresszionizmus	5 064 99,92	4 0,08			
Összesen	23 079 99,80	37 0,16	2 0,008	3 0,01	3 0,01

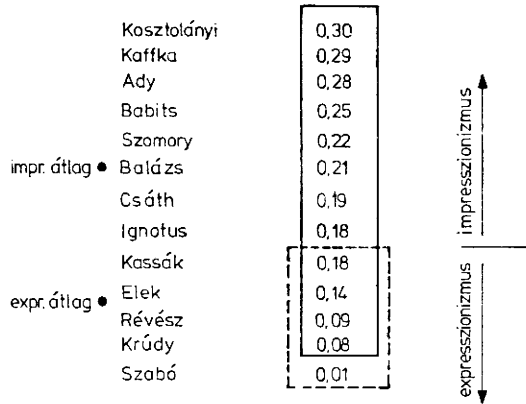
L) Számítógépes adatfeldolgozásunk lehetővé tette, hogy a minták összes ismérvének számáról is tudomást szerezzünk, s mintegy rangsoroljunk a nominalitás fokának megfelelően.

13. táblázat. A nominális szerkezetekben való gazdagság fokozatai

Sorrend	Író	Összes ismérv	1 mondat egységre jutó ismérv
1.	Kosztolányi Dezső	628	0,30
2.	Kafka Margit	594	0,29
3.	Ady Endre	563	0,28
4.	Babits Mihály	496	0,25
5.	Szomory Dezső	409	0,22
6.	Balázs Béla	280	0,21
7.	Csáth Géza	109	0,19
8.	Ignotus	339	0,18
9.	Elek Artúr	173	0,14
10.	Révész Béla	74	0,09
11.	Krúdy Gyula	189	0,08
	Kassák Lajos	362	0,18
	Szabó Dezső	307	0,01
	Impr. össz.	3 854	0,21
	Expr. össz.	669	0,13

14. táblázat. A nominális szerkezetek együttes előfordulásának mutatói

Hány ismérv fordul elő egy mondat egységben?	Impresszionizmus		Expresszionizmus	
0	14 283	79,1	4 399	86,79
1	3 527	19,53	646	12,75
2	240	1,33	22	0,43
3	6	0,03	1	0,02

2. ábra: Az egy mondategységre jutó ismérvek száma írónként

4. A 15. táblázatban összefoglaltuk azokat az aránypárokat, amelyek választ adhatnak arra, hogy mely nominális szerkezet tekinthető impresszionista sajátosságnak. Táblázatunk jelzi a matematikailag nem definiálható lényeges eltéréseket: II = jóval gyakoribb az impresszionizmusban; I = kissé gyakoribb az impresszionizmusban; EE = jóval gyakoribb az expresszionizmusban; E = kissé gyakoribb az expresszionizmusban.

15. táblázat. Két korstílus nominális szerkezeteinek előfordulása

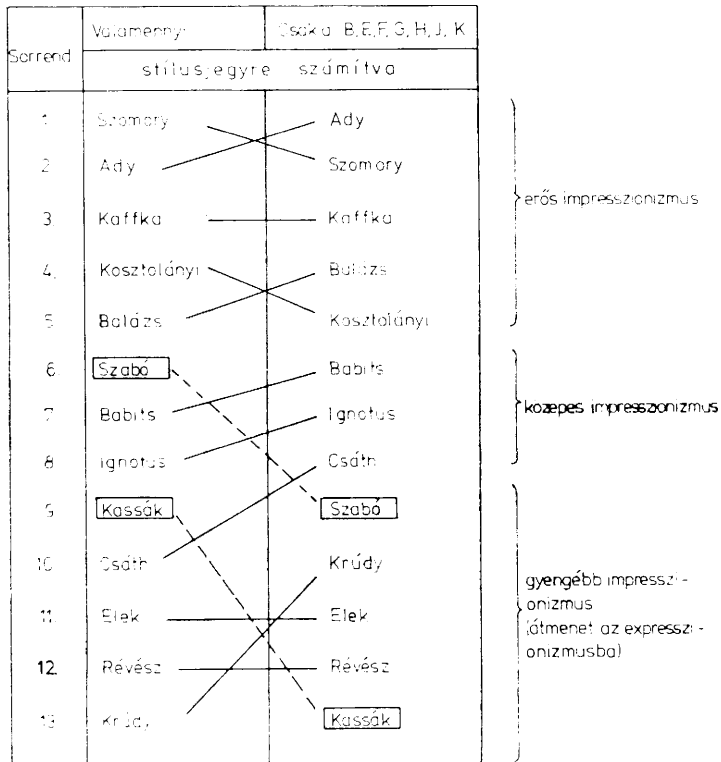
Stílusvonás	Impr.	Expr.	Impr.—Expr. különbség	Mely korstílusra jellemző?
	relatív gyakoriság			
Egyetlen főnévből álló mondat	0,703	1,835	-1,132	E
<u>mondategység</u> <u>mondategész</u> arány	2,361	1,604	+0,757	I
5 vagy annál több m.-egységből álló m. egész	8,828	2,405	+6,423	II
Névszói szószerkezetből álló m.-egy- ség	2,104	1,045	+1,058	I
Névszói szószerkezetből álló m.- egész	0,526	1,637	-1,111	E
Létige nélküli hiányos m.-egység	1,030	3,393	-2,363	E
Névszói és összetett állítmány	9,780	10,970	-1,190	E
Ragtalan mód és állapothatározó	0,083	—	+0,083	II
Jelöletlen értelmezős szerkezet	0,415	0,118	+0,297	I
Halmazott főnévi tárgy	1,019	0,790	+0,229	I
Halmazott főnévi határozó	1,705	1,736	-0,031	
Halmazott minőségjelző	4,546	3,689	+0,857	I
Egyéb nominális szerkezet	0,227	0,078	+0,149	II
Egy m.-egységre jutó ismérvszám	21,34	13,20	+8,14	II

Nemcsak a korstílusok nominalitásának mértékét lehet egybevetni, hanem az is lehetséges, hogy az írók stílusának nominális jellegét állapítsuk meg — természetesen a számok nyelvén.

Ha az írók nyelvhasználatára vonatkozó relatív gyakorisági értékeket vetjük egybe, minden egyes ismérv tekintetében más-más sorrendet kapunk. Ez a rangszámítás lényege. Az A) ismérvre vonatkozóan Kassák áll az első helyen, Ady a sor végén; a J) ismérvet tekintve Kaffka kapja az 1. rangot, Kassák a 13.-at. Szinte valamennyi írónk valamilyen stílusjegy dolgában a többi író elé kerül.

Az átlagos rang ($\bar{r}$) kiszámítása abból áll, hogy a rangszámok (sorrendek) összegét elosztjuk az ismérvek számával. Pl. Kaffkánál az $\bar{r} = (6 + 10 + 8 + 9 + 3 + 8 + 5 + 2 + 6 + 1) : 11 = 4,35$. Az átlagos rang megmutatja, az ismérvek egészét tekintve hol helyezkedik el az összesített sorrendben az író. Tehát 1. Szomory (5,0); 2. Ady (5,18); 3. Kaffka (5,36); 6. Kosztolányi (6,09); 4. Balázs (6,54); 5. Szabó Dezső (6,63); 7. Babits (6,72); 8. Ignotus (7,09); 9. Kassák (7,36); 10. Csáth (7,72); 11. Elek (7,90); 12. Révész (9,18); 13. Krúdy (9,45).

A 3. ábra kétféle sorrendet közöl: mind a 11. stílusjegyre vonatkozót, illetőleg csak azon stílusesszközökre számítottat, amelyekről bebizonyosodott impresszionista jellegük. Ez az ábra azt sugallja, hogy a tudatos stiliszták, a poeta doctusok nagyobb mértékben használták a nominális kifejezőmódot. Ilyen szempontból feltehetőleg érthető Kassák „labilis helye” is.

3. ábra: Az impresszionista stílusjegyek előfordulására számított sorrendek

5. Közismert, hogy a stilisztikai tanulmányok szerzői intuitív alapon, pusztán becsléssel utalnak a stiláris elemek gyakoriságára¹. Ez alkalommal egyetlen munka néhány megállapítását elemezzük. HERCZEG GYULA ismert művét, A modern magyar próza stílusformáit választottuk szembesítésül (Bp., 1974.).

a) HERCZEG szerint „Kosztolányi . . . kifejezetten került a hiányos, névszókra épülő mondatokat (i. m. 59).” E becslés nem állja meg a helyét, ha a határozóragok elhagyásának gyakoriságát vizsgáljuk meg, hiszen a gyűjtésünkben szereplő 5 Kosztolányi-novellában egyetlen egy ragtalan mód- és állapothatározó sem fordult elő. Ezzel szemben a jelöletlen értelmezős szerkezeteket illetően igaz a fenti minősítés.

16. táblázat. Jelöletlen értelmezős szerkezetek gyakorisága Kosztolányi novelláiban

Minta	Gyakoriság						
	0	1	2	3	4	5	6
Appendicitis	367						
Hogy is történt?	382	1	3	1			
Szürke glória	283	4					
X. kalandornő	348	5	1	1			1
Legenda	292						
Üvegszem	351	3					
Összesen	2 023	13	4	2	—	—	1

b) HERCZEG úgy véli, hogy Kaffka Margit „nem vitte túlzásba (a nominális stílus) alkalmazását (72).” Ezt a megállapítást nem verifikálják adataink, hiszen az összesítésünkben Kaffka Adyt és Szomoryt követi az élen. 0,29 ismérv jut egy mondategységére, azaz átlagosan minden 3. mondategységében van nominális szerkezet, e tekintetben csak Kosztolányi előzi meg őt.

c) „Szomory . . . — egyedül a magyar irodalmi nyelvben — a határozók halmozásával kívánt retorikus hatást elérni” (HERCZEG i. m. 86).

A halmozott főnévi határozók gyakoriságát illetően a 13 író ilyen sorrendben következnek: 1. Kosztolányi 6,3%; 2. Szabó Dezső 2,6%; 3. Szomory Dezső 2,3%; 6. Kaffka Margit 2%; 4. Ignótus 1,8%; 5. Ady 1,7%; 7. Csáth Géza 1,6%; 8. Krúdy 1,1%; 9. Balázs Béla 0,8%; 10. Kassák 0,7%; 11–12. Babits, Elek Artúr 0,5–0,5%; 13. Révész Béla 0,4%.

Szomory határozóhalmozásának részletezése:

d) „Kassáknál fellelhető főnévi stílus is expresszionista, tehát annak kell tekinteni az igei állítmány nélküli, elvont és konkrét főnevek állítmányi használatára épülő mondatszerkesztést is” (i. m. 134). HERCZEG véleménye szerint mivel az igazi expresszionizmus a nominális mondatszerkezeteket is kedvelte az igei metaforákon kívül, Szabó Dezső nem tekinthető igazi expresszionistának (uo.).

¹ H. MARKIEWICZ így vélekedik e munkamódszerről: „Néha ilyen megfigyeléseket viszonylag könnyen el lehet végezni figyelmes többszöri olvasás során, rendszerint azonban ezek fragmentarikusak, és nem rendelkeznek kielégítő bizonyító anyaggal.” (Az irodalomtudomány fő kérdései. Bp., 1968. 81.)

17. táblázat. Határozók halmozásai Szomory novelláiban

Minta	Gyakoriság							
	0	2	3	4	5	6	7	8
Ünnep a Dühöngőn	1 074	4	11	4	1	2		1
Változatok a feledésről	233	1	2					
Az élet diadala	525	5	5	1	2	2	1	
Összesen	1 832	10	18	5	3	4	1	1

A nominális és verbális stílus együttes jelenlétét statisztikai vizsgálódásunk is kimutatta Kassák és Szabó Dezső prózájában. HERCZEG fenti definíciója persze aligha alkalmazható hatékony munkamódszernek, ha így egybe-mossa a két korstílus kifejezésanyagát.

e) Végül még egy idézet: Krúdynál „az alanyok megsokszorozottan jelennek meg, s hozzájuk csak egyetlen állítmány tartozik” (i. m. 106).

Statisztikánk közvetve alátámasztja HERCZEG megfigyelését. Krúdy 5 novellája közül csak „Az öreg gárdista”-ban fordul elő (2-szer) olyan mondat, amely egyetlenegy főnévből áll. Névszói szószerkezetből álló mondat-egység, mondat-egész nincs nála. A névszói és összetett állítmányok halmozása elenyésző, mindössze 4 mondat-egységben fordult elő.

6. Nem mentségül említem meg, hogy az irodalomtudományi munkák szerzői nem könnyítették meg a reprezentatív minták helyes kiválasztását, nagyon sokszor hallgatóink szakismerete, intuíciója segített, hogy melyik művet tekinthetnénk impresszionistának.

Ami a statisztikánk tévedéseit illeti, kendőzetlenül kell szólni a gyűjtők esetleges hibás kódolásáról is. A hibák számát természetesen anyagi lehetőségeinkhez képest minimálisra próbáltuk csökkenteni. Nem hinném, hogy a végső minősítésüket (hogy ti. mi minősül impresszionista jegynek) egyértelműen a gyűjtés rovására írhatnánk.

Végül is az impresszionista stílus grammatikáját sem írhattuk le, hiszen számos (szöveg)grammatikai eszköz előfordulását is meg lehetne (kellene) vizsgálni; pl.: a konnexió lazasága (kapcsoló elemek hiánya); szórendi újítások gyakorisága; szófajstatisztikai mutatók készítése (kötőszók, elvont főnevek, melléknévek stb.).

Gazdagítaná az impresszionizmusról rajzolt képet a jelentéstani kategóriák kvantitatív kutatása is. Olyan jelenségekre gondolhatunk, mint a felsorolások (gondolatalakzat),² össze nem illő szavak összekapcsolása, de hasznos lenne a modern tartalomelemzés módszereinek bevetése is (látvány, külső megjelenés, álmodozás, tárgyak stb. mint tartalmi egységek előfordulásának értékei). A kvantitatív szemléletű stilisztikai kutatás csak komplex vizsgálatokkal hozhatna figyelemre méltó, újszerű eredményeket.

NAGY FERENC

² Az irodalmi szövegek jelentéstani egységeinek egyfajta értelmezésére l. ROMAN INGARDEN, Az irodalmi műalkotás. Bp., 1977. 69–224, valamint MARKIEWICZ i. m. 65 kk.